

برخی از ویژگیهای مراسم حج

عبدالکریم پاک نیا

لَهُمْ...»^۱ «به طور عمومی مردم را به انجام مراسم حج دعوت کن تا آنان پیاده و سواره از راههای دور دست به نزد تو آیند [و در مراسم حج شرکت کنند] تا شاهد منافع [مختلف دنیوی و اخروی حج] برای خویش باشند...»
امام صادق علیه السلام می فرماید:
امیر مؤمنان علی علیه السلام همواره فرزندان خود را به شرکت در مراسم حج توصیه می کرد و می فرمود: يَا بَنِيَّ انظُرُوا بَيْتَ رَبِّكُمْ فَلَا يَخْلَوَنَّ مِنْكُمْ فَلَا تَنَاظَرُوا!^۲
فرزندانم! به خانه خدایتان توجه کنید

حاجی به ره کعبه و من طالب دیدار
او خانه همی جوید و من صاحب خانه
مراسم سیاسی، اجتماعی و
معنوی حج، علاوه بر تجلی شکوه،
عزت و اتحاد مسلمانان جهان، برکات
و آثار و درسهایی نیز برای پیروان
مکتب حیاتبخش اسلام دارد. به همین
جهت، قرآن و پیشوایان معصوم علیهم السلام با
تأکید فراوان به شرکت در این مراسم
سفارش می کردند. خداوند متعال در
سوره حج فرمان خود را به حضرت
ابراهیم علیه السلام این گونه بیان می کند: «وَأَذِّنْ
فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ
ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ

۱. حج/ ۲۷ و ۲۸.

۲. همان، ج ۴، ص ۲۷۲.

نغمه توحید در کنار یکدیگر، اتحاد و یگانگی و اخوت اسلامی را از نزدیک احساس می‌کنند.

حج گزاران مسلمان در این عبادت دسته جمعی، وحدت و همبستگی خود را به نمایش گذاشته و با مشارکت در مناسک روح بخش آن بر اهداف مشترک خویش که همان صفا بخشیدن به روح و جسم در پرتو آیین توحیدی ابراهیمی و محمدی است، تأکید ورزیده، عوامل نفاق و جدایی و انگیزه‌های تفرقه و تشتت را از خود دور می‌کنند.

مسلمانان مشتاق در ایام حج با شور و شوق وصف ناپذیری زیر پرچم «لا اله الا الله» اجتماع کرده، عزت و شکوه و اقتدار آیین نجات بخش اسلام را به جهانیان عرضه می‌دارند. مولوی پیام وحدت اسلامی را این گونه سروده است:

مؤمنان معدود لیک ایمان یکی

جسمشان محدود اما جان یکی

همچو آن یک نور خورشید سما

صد بود نسبت به صحن خانه‌ها

که از شما خالی نماند؛ چرا که [در این زمینه] مهلت داده نمی‌شود.»

علی علیه السلام در سخن دیگری فرمود: «اللَّهُ اللهُ فِي بَيْتِ رَبِّكُمْ لَا تَحْلُوهُ مَا بَقِيْتُمْ فَإِنَّهُ إِنْ تَرَكْتُمْ لَمْ تَنَاظِرُوا؛ خدا را! خدا را! در باره خانه خدا در نظر بگیرید؛ تا هستید، آنجا را خالی نگذارید؛ زیرا اگر خالی شود، مهلت داده نمی‌شود.»

با توجه به این روایات جایگاه حج و اهمیت آن در متون اسلامی به وضوح معلوم می‌شود. در این فرصت مروری کوتاه به برخی از برکات این اجتماع مهم و مراسم معنوی و سیاسی خواهیم داشت.

تبلور وحدت و همدلی

از جمله منافع و برکات حج تجلی وحدت و همدلی مسلمانان بر محور قبله‌ای واحد است. مسلمانان جهان از هر گروه و ملیتی با هدف مشترک از شرق و غرب جهان در گرداگرد خانه خدا جمع می‌شوند و با ایجاد ارتباط نزدیک همدیگر را بهتر می‌شناسند. آنان با تشکیل جلسات آگاهی بخش به تبادل افکار و تضارب آراء خویش می‌پردازند و با قرار گرفتن در صف واحد و زمزمه

جان‌گراگان و سگان از هم جداست
 متحد جانهای شیران خداست
 موسم حج نفاق شکن و وحدت
 آفرین است و نیرومندترین عامل در
 تقرب بین مذاهب اسلامی است.
 مسلمانان از هر مذهب و فرقه‌ای اعم
 از شیعه و سنی حج را یکی از فرائض
 مهم الهی می‌دانند که در آن روح
 برادری و برابری در کالبد مسلمانان
 دمیده شده، نور مهر و عطوفت اسلامی
 جلوه‌گر می‌گردد و بر تمامی دل‌های
 زنگار گرفته، نورافشانی می‌کند و بذر
 امید می‌باشد.

مراسم حج با پیوند دادن قلب‌های
 مشتت به همدیگر و با ره‌اندیدن
 مسلمانان در مانده در منجلاب جور و
 ستم مستکبران عالم، اقتدار و شکوه از
 دست رفته مسلمانان را بار دیگر در
 منظر جهانیان متبلور می‌سازد.

امام صادق علیه السلام فرمود: «فَجَعَلَ فِيهِ
 الْأَجْتِمَاعَ مِنَ الشَّرْقِ وَالْمَغْرِبِ لِيَتَعَارَفُوا»^۱
 خداوند اجتماع [با شکوه مردمان]
 شرق و غرب زمین را در مراسم حج
 [بر مسلمانان] مقرر کرد تا آنان
 همدیگر را بشناسند.»

آری، کعبه محور وحدت
 مسلمانان و مایه قیام و قوام و نماد
 اتحاد و برابری و برادری است که مهر
 و محبت ایمانی را جلوه‌گر می‌سازد.
 کعبه سمبل هماهنگی و ستون مقاومت
 و قیام در برابر شرک و الحاد و موجب
 آزادی در مقابل هر گونه بردگی و
 بندگی غیر حق می‌باشد. قرآن
 می‌فرماید: «جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ
 قِيَامًا لِلنَّاسِ»^۲ «خداوند کعبه و بیت
 الحرام را وسیله‌ای برای استواری [و
 سامان بخشیدن به] مردم قرار داده
 است.»

حج تبلور شکوه و تجلی قدرت
 امت رسول الله صلی الله علیه و آله است و نمایشگاه
 حضور هم‌دلان و همراهانی است که
 ناهمگونی ظاهری را با همگونی نیتها
 و سیرتها پیوند می‌زنند تا شعار
 وحدت را فراتر از شکلها، رنگها و
 معیارهای جغرافیایی و نژادی و
 مذاهب گوناگون تحقق بخشیده،
 تعالیم آیین وحدت آفرین اسلام را
 ظاهر سازند.

۱. علل الشرائع، ج ۲، ص ۴۰۵.

۲. مانده / ۹۷.

تبلیغ معارف اهل بیت علیهم السلام

موسم حج بهترین موقعیت برای تبلیغ معارف الهی و رساندن پیام قرآن به مردم جهان می‌باشد؛ چراکه در آن کنگره جهانی مردم مسلمان از تمامی کشورهای اسلامی حضور دارند و آمادگی برای شنیدن سخنان حقیقی در افراد بیشتر است. رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام نیز از این فرصت به نحو شایسته‌ای برای تبلیغ دین بهره می‌گرفتند.

حضرت امام حسین علیه السلام برای تبلیغ معارف الهی و اهداف قیام خود از مراسم حج و اجتماع مسلمانان بهترین بهره را برد و فلسفه حرکت حماسی خود را به گوش امت اسلام رسانید. آن گرامی در اجتماعات مهم حاجیان، سخنرانیهای روشنگرانه و هدایت بخشی را سازماندهی کرد و برای افشای سیاستهای شیطانی معاویه، جمعیت حاضر در سرزمین منا را که از اقصا نقاط کشورهای اسلامی جمع شده بودند، مورد خطاب قرار داد و فرمود: «ای مردم! سخنان مرا بشنوید و حرفهایم را بنویسید، آن گاه

خداوند کعبه و بیت الحرام را وسیله‌ای برای استواری [و سامان بخشیدن به] مردم قرار داده است.

که به شهرها و قبیله‌هایتان باز گردید، آنچه را که در حق ما می‌دانید، به دوستان نزدیک و افراد مورد اعتمادتان بگوئید. من خوف آن دارم که معارف الهی فراموش شود و حق از میان برود؛ البته خداوند نور خود را گسترش خواهد داد، گرچه کافران آن را نپسندند.^۱

امام در خطابه دیگری با استفاده از اجتماع پرشکوه حج از عموم مسلمانان برای شرکت در حماسه عاشورا دعوت کرد و فرمود: «مَنْ كَانَ بِإِذِلَّةٍ فِينَا مُهْجَتَهُ وَ مَوْطِنًا عَلَى لِقَاءِ اللَّهِ نَفْسَهُ فَلْيَرْحَلْ مَعَنَا فَإِنِّي رَاحِلٌ مُضِيحًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى؛^۲ هر کس آمادگی دارد تا در راه ما از خون خود بگذرد و جان خود را به

۱. مستدرک الوسائل، ج ۱۷، ص ۲۹۰.

۲. لهوف، ص ۱۱۴.

انگیزه [شهادت و] ملاقات با پروردگار نثار کند، لازم است با ما سفر کند. من ان شاء الله فردا صبح حرکت خواهم کرد.»

جلوه‌ای از جهاد اکبر

رفتن به خانه خدا و انجام اعمال حج در روح و جان افراد تأثیر می‌گذارد و هواهای نفسانی را در وجود انسان کنترل می‌کند. در حقیقت، حج گزار در عرصه حساس جهاد اکبر قرار می‌گیرد و خود را به مبارزه‌ای آشکار با نفس اماره مهیا می‌کند.

مسلمان حج گزار با اولین حرکات خود که با بستن احرام و پوشیدن لباس مخصوص و سر دادن ندای دلنشین توحید آغاز می‌شود، همانند رزمنده‌ای که با تجهیزات لازم و ذکر رمز عملیات به اردوگاه دشمن هجوم می‌برد، برای مبارزه با نفس اماره، هواهای شیطانی و غرور و تکبر آماده می‌شود و در همان حال، عهد و پیمان بندگی با خدای عالمیان می‌بندد و با نه گفتن به وسوسه‌های بت نفس، شیاطین را از خود ناامید می‌کند و خویشتن را در پناه قدرت لایزال الهی

قرار می‌دهد.

حاجی با کندن لباسهای همیشگی، خود را از گناه و معصیت جدا کرده، با پوشیدن لباس ساده احرام مرگ و معاد را برای اولین بار به یاد می‌آورد و تجربه می‌کند.

علی علیه السلام می‌فرماید: «وَفَرَضَ عَلَيْنَا حَجَّ بَيْتِهِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلَهُ قِبْلَةً لِّأَنَامٍ يَرُدُّونَهُ وَرُودَ الْأَنْعَامِ وَيَأْتَهُونَ إِلَيْهِ وَوَلَوْهَ الْحَمَامِ وَجَعَلَهُ سُبْحَانَهُ عَلامَةً لِّتَوَاضُعِهِمْ لِعَظَمَتِهِ وَادْعَانِهِمْ لِعِزَّتِهِ»^۱ [خداوند متعال] حج خانه خود را بر شما واجب کرد؛ همان خانه‌ای که آن را قبله گاه انسانها قرار داد که همانند حیوانات تشنه به سوی آن روی می‌آورند و همچون کبوتران به آنجا پناهنده می‌شوند. خدای بزرگ حج خانه‌اش را نشانه فروتنی انسانها در مقابل عظمت خداوند و اعتراف آنان به عزت پروردگار قرار داد.»

مبارزه با تبعیض نژادی

از دیگر جلوه‌های معارف الهی در مراسم حج، تبلور عدالت و مساوات در آن مکان مقدس است.

۱. نهج البلاغه، خ ۱.

رسول واحد به طواف و مناسک می‌پردازند. آری، مراسم حج و کفارات و محرمات و تمام مناسک آن برای همه یکی است، همانند نماز که نمادی از عدالت و مساوات در میان انسانهای مسلمان به شمار می‌آید.

رسول گرامی اسلام در این زمینه می‌فرماید: «إِنَّ النَّاسَ مِنْ عَهْدِ آدَمَ إِلَى يَوْمِنَا هَذَا مِثْلَ أَسْنَانِ الْمَشْطِ لِأَفْضَلِ لِلْعَرَبِيِّ عَلَى الْعَجَمِيِّ وَلَا إِسْلَاحَ مَرَّ عَلَى الْأَسْوَدِ إِلَّا بِالتَّقْوَى»^۱ همه مردم از زمان آدم تا به امروز همانند دندانهای شانه [مساوی و برابر] هستند؛ عرب بر عجم و سرخ بر سیاه برتری ندارد، مگر به تقوا.^۱

ضامن بقاء اسلام

وجود مکانهای مقدس و مراکز عبادی و معنوی و زیارتی همواره در تبلیغ و ثبات دین مبین اسلام نقش به‌سزایی داشته است. این قانونهای توحید و بندگی و معرفت محور وحدت مسلمانان و ضامن بقاء این

خداوند متعال بدون اینکه تفاوتی بین افراد بگذارد، همه افراد توانمند را به این مراسم دعوت می‌کند و می‌فرماید: «وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا»^۱ «و برای خدا بر مردم است که به قصد حج خانه‌اش روانه شوند؛ آنان که توانایی عزیمت به سوی او را دارند.»

در آن مراسم سیاه و سفید، سواره و پیاده، شهری و روستایی و بومی و غیربومی فرقی ندارند، همه در یک صف و در کنار هم به عبادت مشغول‌اند. خداوند با اشاره به این مساوات می‌فرماید: «أَلَمَْسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِي»^۲ «مسجد الحرام را برای همه مردم برابر قرار دادیم، چه کسانی که آنجا زندگی می‌کنند یا از نقاط دور وارد می‌شوند.»

تفاوتهای قبیله‌ای و نژادی و فردی و اجتماعی نمی‌تواند موجب تبعیض و نابرابری در خانه خدا شود، بلکه اشراف زادگان و فقیر زادگان همه در آنجا یکسان و با هم به عنوان برادران دینی و پیروان خدای واحد و

۱. آل عمران/۹۷.

۲. حج/۲۵.

۳. الاختصاص، ص ۳۴۱.

آیین آسمانی بوده و هست. در این میان، نقش خانه خدا و مسجد الحرام بیشتر از سایر مراکز اسلامی است؛ چرا که همه گروه‌های اسلامی بدون در نظر گرفتن گرایشهای خاص خویش، خود را به زیارت این کانون عبادت و مرکز اسلام موظف می‌دانند و همه ساله در شهر مکه خود را به زیارت خانه خدا می‌رسانند. امام صادق علیه السلام در این باره می‌فرماید: «لَا يَزَالُ الدِّينُ قَائِمًا مَا قَامَتِ الْكُتُبَةُ»^۱ پیوسته دین استوار خواهد بود تا زمانی که کعبه استوار است.»

بنابراین، مسلمانان برای حفظ موجودیت خود باید با تمام وجود این مراسم را زنده نگه دارند و سایر مراکز مقدس نیز همین نقش را دارند. اجتماع در مساجد، مشاهد مشرفه، حسینیه‌ها و نماز جماعت و جمعه و جلسات مذهبی همه در بقاء دین اسلام، تبلیغ و نشر معارف اهل بیت علیهم السلام، دیدار اهل ایمان، تقویت دوستی و برادری و مجالست و مؤانست و تبادل افکار و اطلاعات مؤثرند. در سیره امامان معصوم علیهم السلام نیز اهتمام به زیارت خانه خدا از جایگاه والایی برخوردار است.

آنان نه تنها خود برای شرکت در این مراسم می‌کوشیدند، بلکه به یاران خود نیز دستور می‌دادند تا دیگران را به مراسم عظیم حج ترغیب کنند. به عنوان نمونه، علی بن یقطین یار وفادار امام کاظم علیه السلام با اشاره آن حضرت هر ساله دو بیست و پنجاه الی سیصد نفر را با هزینه خود به حج اعزام می‌کرد و علاوه بر کسب ثواب اخروی به آن مراسم معنوی رونق بیشتری می‌بخشید.^۲

تجدید عهد با امام زمان علیه السلام

زائر خانه خدا در کنار انجام اعمال حج مسئولیت بیشتری احساس می‌کند؛ زیرا او می‌داند که امام زمان علیه السلام در آنجا حضور دارد و حاجیان را می‌بیند، ولی آنان حضرت را نمی‌بینند. امام ششم علیه السلام با تأکید بر این باور می‌فرماید: «وَيَفْقَدُ النَّاسُ إِمَامَهُمْ يَشْهَدُ الْمَوْسِمَ فَيَرَاهُمْ وَلَا يَرَوْنَهُ»^۳ [در آخر الزمان] مردم امام خود را نمی‌یابند. آن

۱. وسائل الشیعة، ج ۱۱، ص ۲۱.

۲. رجال کشی، ص ۴۳۴.

۳. معجم احادیث المهدي علیه السلام، ج ۳، ص ۳۷۴.

کمال الدین، ج ۲، ص ۳۴۶.

به خدا سوگند! حضرت

صاحب الامر علیه السلام در موسم

حج هر ساله حضور می یابد،

مردم را می بیند و آنان را

می شناسد و مردم نیز او را

می بینند، اما نمی شناسند

عثمان عَمَری به حضور همه ساله امام زمان علیه السلام در مراسم حج اشاره می کند و این حقیقت را این گونه ابراز می دارد: «وَاللَّهِ إِنَّ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ لَيَخْضُرُ الْمَوْسِمَ كُلَّ سَنَةٍ يَرَى النَّاسَ وَيَغْفِرُ لَهُمْ وَيَرْوَنَهُ وَلَا يَغْفِرُ لَهُ»^۱ به خدا سوگند! حضرت صاحب الامر علیه السلام در موسم حج هر ساله حضور می یابد، مردم را می بیند و آنان را می شناسد و مردم نیز او را می بینند، اما نمی شناسند.»

افزون بر حضور حضرت بقیة الله علیه السلام در مراسم با شکوه حج بسیاری از عارفان و اولیاء الهی در آن روزهای استثنایی به منا و عرفات و مشعر می شتابند و در کنار آن حضرت به طواف و سعی و انجام مناسک حج و مناجات می پردازند. اصلاً شهر مکه مرکز آغاز حکومت عدل مهدوی خواهد بود^۲ و شایسته است حج گزار ولایی در مرکز حکومت امام زمان علیه السلام با آن گرامی تجدید پیمان کند.

حضرت در موسم حج حضور می یابد و مردم را می بیند، ولی آنها او را [به طوری که بشناسند] نمی بینند.»

حج گزار شایسته با داشتن این باور نه تنها شوق و رغبت بیشتری را به انجام اعمال خالصانه حج نشان می دهد، بلکه لحظات حضور را غنیمت می شمارد و کمال حرمت و احترام را در پاسداشت آن مکان مقدس و حضور شایسته به جامی آورد و با امام عصر علیه السلام تجدید عهد می کند.

نائب خاص امام زمان علیه السلام محمد بن

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۲۰.
۲. غیبت نعمانی، ص ۲۳۸.